

Прим. др Веселин Говедарица
Прим. др сц. Зоран Иванов
Драгољуб Филиповић

ПРИНЦИПИ СУДСКОМЕДИЦИНСКОГ ВЕШТАЧЕЊА УМАЊЕНЕ ОПШТЕ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ*

САЖЕТАК: У пракси се појам опште радне способности често поистовећује са животном активношћу. Под општом радном способношћу подразумева се могућност обављања одређених послова на тржишту рада који нису у вези са занимањем кандидата, а који су у складу са његовим психофизичким способностима. Међутим, када је реч о судскомедицинском вештачењу умањене опште радне способности, у смислу накнаде претрпљене материјалне штете, појам опште радне способности има сасвим другачије значење. У том смислу главна чињеница јесте да се вештачење умањене опште радне способности врши у односу на послове које је оштећени обављао пре предметног догађаја – од којих је остваривао зараду, а који нису били везани за његово занимање. Само на тај начин може се адекватно утврдити претрпљена материјална штета због умањене опште радне способности. Полази се од става да је оштећени због последица предметног догађаја претрпео мерљиву материјалну штету (смањење или губитак зараде). Поред наведеног, циљ рада је да прецизира појам опште радне способности, диференцира релевантне појмове и укаже на специфичност судскомедицинског вештачења у тој области.

Поступак вештачења умањене опште радне способности идентичан је са већ утврђеним принципима вештачења умањене професионалне радне способности, па се у раду поступак вештачења умањене опште радне способности неће посебно елаборирати.

Кључне речи: судскомедицинско вештачење, умањена општа радна способност, материјална штета

* Рад примљен 13. 2. 2017. године.

УВОД

У пракси се појам опште радне способности често поистовећује са појмом животне активности (опште животне способности). Тако се, до сада, умањење опште радне способности вештачило уопштено, нарочито ако вештаци нису специјалисти медицине рада. Наводе се послови за које оштећени, због последица предметног поремећаја, није способан или је ограничено способан. Такође, наводи се и проценат телесног оштећења или проценат инвалидитета. За то се најчешће користе Правилник о утврђивању телесних оштећења или табеле инвалидитета осигуравајућих друштава (за утврђивање трајног губитка опште радне способности)¹. Овакав начин вештачења заправо представља уопштену оцену опште радне способности оштећеног и не може послужити суду за утврђивање претрпљене материјалне штете због умањене опште радне способности услед последица предметног догађаја, што је основни задатак вештачења.

Стога је потребно прецизно дефинисати појмове у овој области и указати на значај и специфичност вештачења умањене опште радне способности.

ВИДОВИ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ

Постоје два вида радне способности (РС): општа РС и професионална РС.

Општа РС подразумева физичку и психофизиолошку способност појединца које му омогућавају да обавља послове који се могу вредновати на тржишту рада, без обзира на школску спрему и стручну оспособљеност.

Професионална РС подразумева физичку и психофизиолошку способност запосленог или кандидата за запошљавање, за обављање послова у оквиру његовог занимања (професије), на одређеном, конкретном, радном месту.

ИНВАЛИДНОСТ

Појам инвалидности, који се користио у прописима из пензијског и инвалидског осигурања до 10. 4. 2003. године, подразумевао је трајно смањење или губитак способности за рад **на свом послу**, односно био је везиван за трајно смањење или губитак професионалне радне способности.

¹ wiener.co.rs/content/download/14854/62156/file/Tabela%20invaliditeta.pdf

Након тог датума инвалидност се дефинисала као **потпуни губитак радне способности**. Појам инвалидности, од тада, везује се за потпуни губитак опште радне способности.

Инвалидност се, дакле, до 2003. године, утврђивала поступком оцењивања професионалне радне способности. Након тог периода инвалидност се према новој дефиницији утврђује поступком оцењивања опште радне способности у оквиру медицинског вештачења које се спроводи у Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање (Фонд ПИО).

ОЦЕЊИВАЊЕ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ

Оцењивање РС јесте поступак на основу кога се врши усклађивање биолошке функције организма са захтевима и ризицима радног места. Подразумева утврђивање укупне физичке и психофизиолошке (биолошке) способности радника, а затим сучељавање утврђене функционалне способности организма са захтевима, ризицима и карактеристикама конкретног радног места (професионална РС), или за одређене послове на општем тржишту радне снаге без обзира на стручну оспособљеност (општа радна способност).

Оцену професионалне РС доноси специјалиста медицине рада на основу тимског рада у оквиру службе медицине рада.

Оцењивање опште РС, односно медицинско вештачење опште РС обавља надлежни орган Фонда ПИО за потребе остваривања права осигураника из инвалидског осигурања, лекарска комисија Фонда здравственог осигурања ради остваривања права осигураника из здравственог осигурања и Комисија за процену радне способности при Националној служби за запошљавање ради процене радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом.

За оцењивање РС потребно је, с једне стране проценити укупну здравствену способност запосленог или кандидата за запошљавање и, с друге стране, проценити ризике и захтеве конкретног радног места и занимања; или сагледавања ризика и захтева одређених послова на тржишту радне снаге, и међусобно их конфронтирати.

УМАЊЕНА РАДНА СПОСОБНОСТ

Умањена РС је појам везан за судскомедицинско вештачење радне способности. Умањена РС настаје када због последица повреде или обољења оштећени није у стању да испуни услове и захтеве радног места на коме је био радно ангажован и остваривао приходе, у обиму и мери

у којој је то могао пре настанка предметног, односно штетног догађаја. Та разлика у нивоу радне способности оштећеног пре и након штетног догађаја заправо представља умањење РС. Код вештачења умањене РС, искључиво, треба набројати послове које оштећени због последица предметног догађаја не може да обавља (делимично или у потпуности). То је основна разлика у односу на поступак оцењивања РС, где се у закључку наводе сви послови за које испитаник није способан без обзира на етиологију која је довела до здравственог поремећаја.

Постоје два вида умањене радне способности. Умањена професионална радна способност и умањена општа радна способност. Оба вида умањене радне способности представљају облик материјалне штете.

ВЕШТАЧЕЊЕ УМАЊЕНЕ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ

За разлику од оцене РС где се процењује укупна здравствена способност, у поступку вештачења умањене радне способности искључиво се процењује реперкусија предметног поремећаја на здравствену, односно функционалну способност оштећеног. У том смислу потребно је, с једне стране, проценити (квантификовати) анатомске и/или функционалне поремећаје који су искључива последица предметног догађаја. Наведени поремећаји могу се објективно доказати и оријентационо квантификовати помоћу **Табеле за оријентациону квантификацију анатомских и функционалних поремећаја организма као последица повреда и болести**². Након тога, квантификовани поремећаји сучељавају се са ризицима и захтевима одређеног занимања или радног места, на основу чега се сагледава мера и обим у коме је умањена радна способност оштећеног у односу на стање његове радне способности пре предметног догађаја.

Као критеријум за утврђивање реперкусије квантификованог поремећаја на радну способност, примењује се **Скала за процену степена умањења радне способности за одређене радне активности**³, по којој се разликују четири степена умањења радне способности, односно реперкусије предметног поремећаја на одређену радну способност, који су, ради прецизности, изражени и у процентима у распону од 5 % до 100 % (умањење од 0 % до 4 % сматра се занемарљивим).

² Табела за оријентациону квантификацију анатомских и функционалних поремећаја организма као последица повреда и болести, *Свеиш рада*, зборник радова, Vol. 12 бр. 3/2015, 374–390.

³ Говедарица, В., Филиповић, Д., Батножић, В., Принципи вештачења умањене животне активности и умањене радне способности. Четрнаести симпозијум „Судскомедицинско вештачење у медицини рада”, *Свеиш рада*, зборник радова, Vol. 11, бр. 2/2014, Београд, 2014, 193–206.

УТВРЂИВАЊЕ УМАЊЕНЕ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ У СТЕПЕНИМА И ПРОЦЕНТИМА

Генерализацијом утврђених појединачних степена умањења одређених радних активности, имајући у виду трајање радних операција, утврђује се степен укупног умањења РС оштећеног. У закључку се изјашњавамо о укупном степену умањења РС, која у складу с наведеном Скалом може бити: лако умањена, средње умањена, битно умањена или постоји потпуни губитак радне способности за одређене активности, или пак губитак професионалне или опште радне способности у целости.

Утврђени појединачни проценат умањења РС за одређену радну активност, односно радну операцију, имајући у виду хронометражу радних операција, користи се и за израчунавање укупног процента умањења професионалне радне способности.

Детаљније вештачење умањења РС у процентима врши се у складу с Препорукама за вештачење умањења професионалне радне способности у процентима, које је усвојило Удружење судских вештака у медицини рада⁴.

Вештак специјалиста медицине рада, због познавања захтева, ризика и карактеристика радних места, као и законодавних прописа у тој области, једини је у потпуности компетентан за вештачење у области умањене радне способности. Његово мишљење пружа поуздан основ за закључак о степену или проценту умањења радне способности оштећеног. Мишљење вештака других специјалности, уз дужно уважавање, због непознавања захтева, ризика и карактеристика радног места није довољно поуздано за закључивање у овој области.

У случају вештачења умањења професионалне РС сагледава се реперкусија квантификованог предметног поремећаја на способност оштећеног да обавља послове у оквиру свог занимања и конкретног радног места на коме је радио пре штетног догађаја.

Код вештачења умањене опште РС оштећеног наведена реперкусија сагледава се у односу на способност оштећеног да обавља послове на којима је радио и стицао зараду пре настанка штетног догађаја, а који нису били везани за његову школску спрему и занимање – већ за активности које је обављао у циљу обезбеђивања средстава за егзистенцију.

У пракси се истовремено може вештачити умањена професионална и умањена општа РС, уколико је оштећено лице запослени који поред свог посла обавља и неку допунску активност која није у вези с њиховим основним занимањем, а којом остварује додатни приход.

⁴ <http://www.usvmr.org.rs/preporuke.html>.

ВЕШТАЧЕЊЕ УМАЊЕНЕ ОПШТЕ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ

У стручној јавности често се општа РС поистовећује са животном активношћу, чак постоје и правилници који заједнички уређују те две области⁵. Овакви ставови одражавају се и на судскомедицинско вештачење умањене опште РС. Тако се о питању умањене опште РС изјашњавају судски вештаци који нису специјалисти медицине рада. У пракси се дешава да апелациони судови пониште пресуде основних судова сматрајући да су само вештаци специјалисти медицине рада компетентни да се изјашњавају о питању умањене опште и професионалне радне способности⁶.

Досадашњу праксу вештачења умањене опште РС карактерише изједначавање умањене опште РС, са процентом умањења функционалне способности оштећеног због предметног поремећаја. У закључку су се, поред наведеног процента, уопштено набрајали послови за које оштећени, због предметног поремећаја, није способан, а за које је ограничено способан. Полазило се од става да уопштено треба да се утврде послови које би оштећени могао да обавља на тржишту рада. У том смислу су принципи вештачења умањене опште РС и умањене животне активности практично били изједначени. Таквим, уопштеним ставом није могуће адекватно одговорити на захтев суда који се односи на вештачење умањене опште РС у циљу накнаде претрпљене материјалне штете.

Вештачење умањене опште РС подразумева сагледавање реперкусије предметног поремећаја на способност оштећеног да обавља послове на којима је остваривао приходе у време штетног догађаја, а који нису били везани за његово занимање и стручну спрему (НК радници, сезонски радници, индивидуални пољопривредни произвођачи и чланови пољопривредног домаћинства, запослени који обављају допунску активност која није у вези с њиховим основним занимањем, а којом остварују додатне приходе и др.).

Вештачење умањене опште РС не може се вршити уопштено, с обзиром на последице предметног догађаја, и доносити уопштени закључак које послове оштећени може да обавља а које не, поткрепљујући то оријентационим процентом умањења опште РС, односно процентом телесног оштећења или инвалидитета. Вештачења опште РС врши се искључиво у односу на посао који је оштећени вршио пре настанка штетног догађаја, на коме је остваривао одређену зараду. Полази се од чињенице да је оштећени због последица предметног догађаја претрпео мерљиву материјалну

⁵ Правилник о одређивању процента трајног губитка опште радне способности (инвалидитета) односно умањења опште животне активности физичких лица као последица повређивања у саобраћајној незгоди, *Службени лист Црне Горе*, бр. 35/2009.

⁶ <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/naknada-stete/gz-15792-10.html>

штету (смањење или губитак зараде). Да би се утврдила висина штете потребно је да суд има увид колико је умањена општа радна способност баш за то радно место на коме је оштећени радио и остваривао приходе, а које није у вези с његовим занимањем.

НАКНАДА ШТЕТЕ ПО ОСНОВУ УМАЊЕНЕ ОПШТЕ РАДНЕ СПОСОБНОСТИ

Умањена општа РС утврђује се у оквиру поступка судскомедицинског вештачења умањене опште РС. Вештачење умањене опште РС врши се по критеријумима судскомедицинског вештачења умањене професионалне радне способности⁷. Основ за накнаду штете код утврђеног умањења опште РС јесте претрпљена материјална штета у виду изгубљене зараде, до тренутка доношења судске пресуде, која се досуђује у једнократном износу и будућа штета, одн. изгубљена будућа зарада која се досуђује у виду новчане ренте.

Под зарадом се подразумевају све имовинске користи од рада, било да се појављују у новчаном облику, натуралном облику или у облику користи од рада обављеном самом себи и независно од тога да ли се оштећено лице налази у радном односу, односно независно од тога којом се дозвољеном делатношћу бави⁸. **Накнада штете по овом основу остварује се само у случају када се утврди да оштећени због умањене опште РС не може да остварује приход који је основано могао остваривати да је здрав и да му није умањена општа радна способност, а не само с обзиром на умањену радну способност.**

Накнада штете по овом основу не досуђује се, дакле, због умањене или изгубљене опште РС већ због последица које су због тога настале, односно зараде која је из тог разлога изостала, а коју би оштећени остваривао по редовном току ствари да није повређен или оболео. Штета се периодично понавља сваког месеца у виду разлике између зараде пре и после штетног догађаја. Зато је и накнада штете периодична, у виду ренте као одштетне обавезе.⁹

Након вештачења, одн. утврђивања степена или процента умањене опште РС, суд, преко актуара, мора утврдити још неколико чињеница да

⁷ Говедарица, В., Иванов, З., „Унапређење поступка вештачења умањене професионалне радне способности у процентима”. Петнаести симпозијум „Судскомедицинско вештачење у медицини рада”, зборник радова *Свећ рада*, Vol. 12, бр. 2/2015, Београд 2015, 177–185.

⁸ <http://www.besplatnapravnapomoc.rs/tekstovi/obligaciono-pravo/naknada-stete-u-obliku-rente-milica-popovic-dipl-pravnik/>

⁹ <http://www.besplatnapravnapomoc.rs/tekstovi/obligaciono-pravo/naknada-stete-u-obliku-rente-milica-popovic-dipl-pravnik/>

би досудио накнаду претрпљене штете. Једна од основних је колику зараду је оштећени остваривао пре предметног догађаја и да ли је оштећени након предметног догађаја био радно ангажован – ако јесте коју је зараду остваривао. Да ли је остваривао мању зараду због умањене радне способности или не? Да ли је незапослен и ако јесте да ли је разлог томе умањење радне способности или није?¹⁰

Приликом утврђивања права на ренту битно је утврдити колики је допринос оштећеног у остваривању дохотка на поседу, односно које је послове оштећени обављао пре повређивања, колико је учешће тих послова у укупном приходу, за које је послове оштећени у могућности да обавља након повреде и колики је сада његов допринос у остваривању дохотка. Ова разлика процента представља основ за обрачун ренте, који се обрачуном изражава у одређеном износу.¹¹

При утврђивању висине ренте постоји неколико приступа: према просеку зараде радника у Републици, према оствареном катастарском приходу, према просечно оствареном чистом приходу од пољопривредног имања приближно исте величине; према чистом приходу који би остварио индивидуални произвођач на свом имању да није дошло до предметног догађаја, а према налазу вештака пољопривредне струке.¹²

Потребно је истаћи и другачије ставове и мишљења који се односе на накнаду претрпљене материјалне штете. Наиме, поједини правници мишљења су да је, с обзиром да се ради о материјалној штети, за утврђивање изгубљене зараде меродаван само актуар.¹³ По њиховом мишљењу, није битно утврђивање процента губитка радне способности у медицинском смислу, колико разлика између зараде пре и после оштећења. За њих је то економско стручно питање, а не медицинско.

Такав став ипак није у складу са смислом одредбе чл. 195. Закона о облигационим односима¹⁴, по коме основ за оставривање права на накнаду штете у виду изгубљене зараде или смањења зараде постоји само ако се утврди да повређени услед претпљених повреда и нарушења здравља не може да остварује зараду коју је остваривао до повређивања.

¹⁰ <http://www.besplatnapravnapomoc.rs/tekstovi/obligaciono-pravo/naknada-stete-u-obliku-rente-milica-popovic-dipl-pravnik/>

¹¹ <http://www.besplatnapravnapomoc.rs/tekstovi/obligaciono-pravo/naknada-stete-u-obliku-rente-milica-popovic-dipl-pravnik/>

¹² <http://www.besplatnapravnapomoc.rs/tekstovi/obligaciono-pravo/naknada-stete-u-obliku-rente-milica-popovic-dipl-pravnik/>

¹³ Салма, Ј., „Рента као облик накнаде деликтне материјалне штете”, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2013, 39–57.

¹⁴ Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – Одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ* бр. 31/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља).

ЗАКЉУЧАК

Судскомедицинско вештачење умањене опште РС врши се искључиво у односу на послове које је обављао пре настанка штетног догађаја, на којима је остваривао одређену зараду.

Основ за накнаду штете код утврђеног умањења опште РС јесте претрпљена материјална штета у виду изгубљене зараде и будућа штета, односно изгубљена будућа зарада. Накнада штете по овом основу остварује се само у случају када се утврди да оштећени због умањене опште РС не може да остварује приход који је остваривао пре предметног догађаја и који би основано могао остваривати да је здрав и да му није умањена општа радна способност, а не само с обзиром на умањену радну способност.

Суд у захтеву одређује вештачење на околност умањене радне способности не прецизирајући да ли се ради о општој или професионалној РС. Вештак у закључку треба да квантификује умањене радне способности за послове и радно место на коме је оштећени радио пре настанка предметног догађаја и на ком је претрпео материјалну штету. Другим речима, уколико је умањена професионална РС треба то и навести. У том случају не треба се изјашњавати о умањеној општој РС, јер оштећени у вези с тим није претрпео штету, и то суд није тражио од нас.

Вештак специјалиста медицине рада, због познавања ризика, захтева и карактеристика радних места, као и посебних здравствених услова најкомпетентнији је стручњак у области вештачења умањене радне способности.

ЛИТЕРАТУРА

- Говедарица, В., Иванов, З., „Унапређење поступка вештачења умањене професионалне радне способности у процентима”, Петнаести симпозијум „Судскомедицинско вештачење у медицини рада”, зборник радова *Свећ рада*, Vol. 12, бр. 2/2015, Београд, 2015, 177–185.
- Говедарица, В., Филиповић, Д., Батножић, В., „Принципи вештачења умањене животне активности и умањене радне способности”, Четрнаести симпозијум „Судскомедицинско вештачење у медицини рада”, зборник радова *Свећ рада*, Vol. 11, бр. 2/2014, Београд, 2014, 193–206.
- Правилник о одређивању процента трајног губитка опште радне способности (инвалидитета) односно умањења опште животне активности физичких лица као последица повређивања у саобраћајној незгоди, *Службени лист Црне Горе*, бр. 35/2009.
- Салма, Ј., *Рениа као облик накнаде деликтивне материјалне штете*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, број 2/2013, 39–57.

Табела за оријентациону квантификацију анатомских и функционалних поремећаја организма као последица повреда и болести, зборник радова *Свети рада* Vol. 12, бр. 3/2015, 374–390.

Закони

Закон о облигационим односима (*Службени листи СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – Одлука УСЈ и 57/89, *Службени листи СРЈ* бр. 31/93 и *Службени листи СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља)

Електронска литература

<http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/naknada-stete/gz-15792-10.html>

<http://www.besplatnapravnapomoc.rs/tekstovi/obligaciono-pravo-naknada-stete-u-obliku-rente-milica-popovic-dipl-pravnik/>

<http://www.usvmr.org.rs/preporuke.html> wiener.co.rs/content/download/14854/62156/file/Tabela%20invaliditeta.pdf

PRINCIPLES FORENSIC EXPERTISE REDUCED GENERAL WORKING ABILITY

Prim.dr Veselin Govedarica

Prim. dr sci. Zoran Ivanov

Dragoljub Filipović

S u m m a r y

In practice, the concept of general working ability is often equated with the lifestyle activity. It is customary that the general ability involves generalized possibility of performing certain tasks in the labour market that are not related to the candidate's profession and which are in accordance with his mental and physical abilities. However, when it comes to forensic expertise of general working ability, in the context of compensation for material damage suffered, the notion of general working ability has a completely different meaning. In this sense, the main fact is that expertise of reduced general working ability is carried out in relation to the tasks performed by the damaged person prior to the incident - of which he/she realized profits which were not related to his profession. Only in this way the suffered material damage can be adequately determined. It starts from the premise that damaged person suffered measurable material damage as a consequence of the incident (decrease or loss of earning). In addition, the aim of this paper is to specify general working ability, differentiating the relevant concepts and indicate the specificity of forensic expertise in this area.

The process of expertise of reduced general working ability is identical to the already established principles of professional expertise of reduced working ability, and thus the procedure of expertise of reduced general working ability will not be elaborated in this paper

The process expertise reduced general working ability is identical to the already established principles of professional expertise reduced working ability, and expertise in working procedure reduced general working ability will not elaborate.

Key words: forensic expertise, reduced general working ability, material damage